

"המטייל" מאת אדריאן פן-דיס | מה ראו עיני הכלב

"המטייל" הוא רומן שמגיע אלינו בזמן, בימים ששאלת הפליטים והמהגרים מפיקה מחלק מהישראלים את הטוב ביותר ומחלק אחר את הרע ביותר שיכול להפיק הטבע האנושי.

ראובן מירן 17.11.2010 05:04 עודכן ב: 05:45

המטייל

אדריאן פן-דיס. תירגם מהולנדית: רן הכהן. הוצאת כתר, 211 עמ', 89 שקלים
 מי אומר את הדברים הבאים: "בזמנים כאלה צריך להשגיח במיוחד. יש תסיסה בקרב הלא-חוקיים, הם זורעים אי-שקט ברחבי העיר, הרבה אי-שקט. אנשים נעצרו, משפחות עם ילדים בגיל בית הספר הוחזרו לארצן. בד בבד נפוצות גם שמועות על חנינה כללית, ועכשיו כבר עשרות אלפים מהם זוחלים מהחורים ומתייצבים במשטרת הזרים. ואדוני בוודאי קרא על שלוש המשפחות שפתחו בשביתת רעב. אפגאנים, אחד מהם עם שלוש נשים. והם מתאכסנים, לידיעתך, בכנסייה. עיתוני שמאל ואינטלקטואלים יכולים לצאת להגנתם של כל המסכנים האלה, אבל הם שורצים ערב רב, פושעי מלחמה, טרוריסטים, אנסים, רוצחים, מבריחי אדם! כן, החוקר רואה את העיר כמו שהיא באמת: גידול ממאיר פשה בחברה, ואי אפשר לרפא אותו באספירין".

הפעם הדובר אינו מאנשי משרד הפנים או יחידת "עוז" של מדינת ישראל, אלא חוקר משטרה צרפתי. העיר היא לא תל אביב אלא פאריס, בירתה של מולדת ההכרזה האוניברסלית של זכויות האדם והאזרח. צרפת מגדירה את עצמה כארץ מקלט ובצדק - חוץ מה"תקלה" הטראגית במלחמה העולם השנייה, כשמשטר וישי הפשיסטי השתלט על הרפובליקה למשך ארבע שנים והסגיר לידי הנאצים פליטים ואזרחים צרפתיים גם יחד - רק משום שנולדו יהודים. הרוח הרפובליקאית הצרפתית ניסתה תמיד לנהוג על פי הכללים שהציבה לאנושות כולה, ולרוב איפשרה לזרים בני כל הלאומים והדתות לשרוד, לחיות, להשתלב ולתרום ממיטבם בארצם החדשה ולהעצים בכך את כוחן של החברה, התרבות והמדינה.

תקצר היריעה מלהזכיר כמה סופרים ומשוררים, אמנים בכל התחומים, שחקני קולנוע, ספורטאים, זמרים, פילוסופים, מדענים, בנקאים, אנשי תקשורת ובעצם מי לא, הגיעו לצרפת כמהגרי עבודה או כפליטי רדיפות ומלחמות מתחילת המאה ה-20 ועד ימינו והתאזרחו בה. אבל העולם השתנה: הגלובליזציה וההפרטה הקפיטליסטית הניאו-ליברלית פרצו גבולות בין מדינות, אך באורח פרדוקסלי מחקו כל יכולת לסולידריות כלל-אנושית.

במקום מלחמות עולם "קלאסיות", מתנהלת עתה מלחמת עולמות גלובלית: העולם הרעב נגד העולם השבע. מיליוני בני אדם חוצים יבשות וימים כדי לשרוד. בדרכם הם נתקלים בקשיים נוראים מכל הסוגים: מנוצלים על ידי מבריחי גבולות, נהרגים מאש חיילים ממלאי פקודות, נחנקים בבטנם של סמי-טריילרים ומכליות, טובעים בין גלי הים, נעצרים ונכלאים, מגורשים בחזרה לגיהנום. אם שפר עליהם מזלם, הם מגיעים לארץ המובטחת - במקרה זה לאירופה השבעה, הנינוחה והזחוחה, שם הם זוכים לאהדת חלק לא גדול מהאוכלוסייה, לעוינות מצד השלטונות, לשנאה (לעתים אלימה) מצד חלק אחר באוכלוסייה, בדרך כלל זה המשתייך למה שמכונה "השכבות החלשות" - אלה החשים שהזרים המוזרים והכה-שונים מאיימים עליהם. אך מעל הכל, הם מתקבלים באדישות. זוהי תמונת המקרו שעל רקעה מתרחש הרומן החברתי-פוליטי של אדריאן פן-דיס, סופר הולנדי יליד

1946, בן לאב ממוצא אינדונזי-מוסלמי ולאם הולנדית נוצרייה, שחי בצעירותו בהולנד כ"אנוס" המסתיר את שורשיו. ייתכן שרקע זה אינו חסר משמעות בכל הנוגע לרגישותו לפליטים באשר הם, ולעובדת היותו פעיל חברתי למען זכויות האדם. אבל זה לא העיקר. העיקר הוא ש"המטייל" הוא סיפור חזק ונוגע ללב, שדווקא משום שהוא מתרחש במקום מוגדר, פאריס, יש לו משמעות אנושית אוניברסלית.

כבר בבחירת השם "המטייל", כלומר אדם שנמצא שם רק במקרה, בטיול, ואינו מעורב באמת במתרחש, נוקט פן-דיס בעמדה ספרותית של "צופה מן הצד", אדם אירופי שאינו מעורב בדרמה אלא רק מתבונן בה. בדרכו הגאופי של המינגוויי, שהשתמש בסגנון הדיווחי המרוחק והמאופק ובתחושת הניכור של הגיבור כמרכיבים חיוניים דווקא כדי להעצים את הדרמה וליצור תחושת הזדהות, כך פן-דיס גורם לנו לחוש ביתר שאת את העוצמה הרגשית הטמונה באירועים שהוא מתאר. האנטי-גיבור של הרומן, מסייה מילדר, הוא הולנדי מנותק, דמות קפקאית-משהו, אדם בודד משוחרר מדאגות פרנסה שעתותיו בידו. הוא מתגורר בפאריס השאננה ומדושנת העונג ונוהג לטייל רגלית בעיר היפהפייה לעת ערב, כחלק מאיכות חייו המובטחת אם רק יקפיד - איזו אירוניה דקה - לשמור על בריאות לבו. באחד הערבים הוא עד למחזה נורא ועם זאת רחוק מלהיות נדיר, בניין עולה באש ודייריו המהגרים והפליטים הלא-חוקיים קופצים מחלונות בוערים לרחוב (האם זו תאונה? או שמא הצתה זדונית של גזענים שונאי זרים? את זה נסחף האנטי-גיבור שלנו לנסות ולגלות). כלב שנמלט מידי הכבאים והשוטרים "מאמץ" את מסייה מילדר ומרגע זה הוא משמש בעצם כמעין אלטר-אגו שלו, סמל למודעותו האנושית ולמצפונו החברתי המתעוררים ככל שהוא נסחף במערבולת החיים האמיתיים. כך נהפך האדם המבוסס וחסר הדאגות, שחי רק את חייו המידיים והקטנים (שלא לומר קטנוניים), למי שמתחיל להיות מודע למצוקותיהם של אחרים. באורח אירוני, הכלב הוא זה שמאלץ אותו להתוודע לעולמם של מוכי הגורל הלא-אירופים. כאירופי פדנט ואגואיסט, כל מבוקשו הוא להחזיר את הכלב לבעליו ולהמשיך בשגרת חייו. אבל המציאות רוצה אחרת. כמעט כמו בתופת של דנטה, הוא יורד לשאול, כלומר למציאות הקשה שבה חיים בני אדם שחורי עור הנתונים לחסד השלטונות מצד אחד ולעולם התחתון מצד שני.

כאתאיסט הרואה בחיים אירוע חסר משמעות, הולך מילדר כמהופנט בעקבות הכלב שהגורל זימן לו. הוא עד לתנאי החיים הקשים של המהגרים, לקשיחות לב השלטונות, לפעילות המשטרתית הנוקשה. כך מגיע האנטי-גיבור שלנו להכרה שעליו לעשות משהו, לפעול לטובת בני האדם שהגורל התאכזר אליהם. התובנה הרגשית הזאת חזקה אצלו עד כדי כך שהיא מתגברת על כל חולשותיו לסדר ולניקיון. במקביל, הוא צופה באזלת ידם של "הטובים" בדרמה הזאת של החיים האמיתיים. בתוך המציאות האכזרית הזאת, מילדר נאלץ לעמוד בחקירות משטרה ולערוך את חשבון הנפש שלו, בעיקר בשיחותיו עם כומר קתולי דומיניקני המקדיש את חייו לסיוע למהגרים האפריקאים הלא-חוקיים, אלה המכונים בצרפת "Les sans papiers" - "חסרי המסמכים", אלה שאין להם אישורי שהייה חוקיים והם נמצאים בתחתית הסולם התחתון ביותר גם ב"דירוג" המהגרים והפליטים. "ידידות משונה התלקחה בין השניים. האב ברונו סיפר על נסיעה לישראל, החופשה הראשונה שלו אחרי 20 שנה באפריקה... הוא טייל בתוך התנ"ך, ראה את הכנרת ואת ים המלח. אגם פורה וישימון - ושניהם ניזונים מאותו הנהר, הירדן. האגם מקבל מים, אבל גם מעביר אותם הלאה, אמר הכומר, ים המוות רק מקבל, מחזיק ולא נותן שום דבר... רק לקבל הופך אותך לעני, צריך להיות מסוגל גם לתת, זה מעשיר את החיים, את חיי האחרים וגם את החיים שלך". הכומר הזה, בדומה לכלב, מעמיד בפני אנטי-גיבורנו ראי אכזר, שהמראה הנשקף ממנו מציף בו שאלות נוקבות: הוא שואף בכנות לעזור לחלכאים ולנדכאים, לנקוט בעמדה מוסרית בלבה של חברה צרכנית-חומרנית - אבל האם אפשר לעשות את זה בעולם ללא אלוהים ולא מעמדה פטרנליסטית מתנשאת? האם יש בכלל מקום ותקווה לעמדה מוסרית בחברה נהנתנית ורדופת פחד מפני זרים, המבקשת לשמור על נכסיה החומריים בכל

מחיר? אלה שאלות קשות אבל הכרחיות לכל מי שמבקש לצקת טעם ומשמעות בחיים שווי הנפש שהוא חי עד כה.

מבחינה זו, "המטייל", בתרגומו החי והנושם של רן הכהן, הוא רומן שמגיע אלינו בזמן, בימים ששאלת הפליטים והמהגרים שמצאו כאן מקלט מפיקה מחלק מהישראלים את הטוב ביותר ומחלק אחר את הרע ביותר שיכול להפיק הטבע האנושי. אלה וגם אלה, שלא רק "מטיילים בתוך התנ"ך" אלא חיים בו את חיי היום-יום, יקראו נא את הספר הזה וישאלו את עצמם האם הם מבקשים להיות "אגם פורה" המקבל מים חיים ומעביר אותם הלאה; או "ישימון", ים מוות, שרק מקבל ולא נותן שום דבר. הבחירה בידינו.

De Wandelaar \ Adriaan van Dis

ספרו של ראובן מירן "אנה והציידים" ראה אור בהוצאת נהר ספרים

פליטים ומהגרים בקאלה שבצפון צרפת, 2007. לרוב מתקבלים באדישות